

**MODERNIZATION OF THE PROFESSIONAL TRAINING
OF A FUTURE TEACHER OF A MODERN PRIMARY SCHOOL**

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Olena Pavlyk¹

Nina Bilokonna²

Olexandra Lysevych³

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-38-9-12>

Abstract. The article deals with the problem of modernization of future primary school teacher vocational training, approaches and ways of its reformation. The authors consider an urgent need for creation conditions that would facilitate the development of creative activity and establish learning environment encouraging the formation of positive motives for creative activity. The authors claim that creative personalities, creative process, and creative environment are the necessary conditions for the exercise of creativity in pedagogical practice.

The humanistic paradigm of university education involves student self-learning as well as learning the laws and nature of society. It should be focused on protecting students' rights and freedoms; giving them maximum opportunities for independence and individual development. The latter will help activate students' cognitive activity acquiring personal meaning. The humanistic values of education have led to the emergence of a student-centered model of learning, which essential features are the education and upbringing of the individual on the basis of individualization, creating the conditions for self-development and self-study, meaningful determination of capabilities and life goals.

---

¹ PhD in Pedagogy, Head of Department of Primary Education, Associate Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine

² PhD in Pedagogy, Associate Professor of Department of Primary Education, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine

³ PhD in Pedagogy, Associate Professor of Department of Primary Education, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Ukraine

Among the topical factors that necessitate the search for theoretical substantiation of the problem under study are the need of Ukrainian society for creative educators, training of contemporary pedagogical staff able to match the knowledge paradigm of education with creativity, and the development of a creative personality with a high level of readiness for innovative activity.

Therefore, this publication purpose is to identify the main approaches and ways of modernization of the vocational training of future primary school teachers which we see as a necessary condition for their creative development and professional training.

The subject of research is pedagogical conditions of reformation of the vocational training of future primary school teachers.

In the course of the work, a system of methods was used: the study of scientific literature, theoretical analysis and synthesis at all stages of the study, which results help ground the ways of vocational training of future primary school teachers and identify pedagogical conditions for their formation.

Thus, the study presents the principles of modern training of contemporary pedagogical staff, highlights the importance of emotional culture of interaction between a teacher and a student. It also formulates requirements for the professional training of the future elementary teacher, clarifies the factors of psychological comfort during professional training, and offers the ways of formation of the highly professional creative personality of the future teacher of the New Ukrainian School in the system of university education.

The example of the integrated course «Art» aims at the preparation of creative personality of the future teacher of the New Ukrainian School. It shows the potential of integration as a reflection of the world through the means of imaginative languages of different types of art, awareness of the relationships between them, the ability to apply the acquired knowledge and skills in practical artistic and creative activities.

1. Вступ

Новий зміст і завдання сучасної освітньої системи обумовлюють необхідність звернення особливої уваги на проблему підготовки особистості вчителя, його духовного й професійного становлення. Учитель нової формації повинен вирізнятися високим рівнем професійної підготовки, інтелігентністю, духовною культурою, високою громадянською

відповідальністю та соціальною активністю, потребою у постійній самоосвіті й самовдосконаленні. В умовах реформування освіти в Україні особливої актуальності набуває проблема модернізації професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Саме тому метою дослідження є аналіз і узагальнення минулого досвіду, пошук нових шляхів підготовки творчого та конкурентноспроможного вчителя.

Праця вчителя й сьогодні залишається найвідповідальнішою, вона потребує багато часу, терпіння, зусиль та енергії. Основою педагогічної діяльності, за визначенням видатного вітчизняного педагога В. Сухомлинського, є творчість. Саме тому від уміння, майстерності, мудрості вчителя залежить життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадське й інтелектуальне обличчя дитини, її місце та щастя у житті. Педагог покликаний бути творцем особистості, адже йому, на думку науковця, «підвладні найтонші царини її духовного життя» [16, с. 134–138].

Проблема формування творчої особистості перебуває у фокусі досліджень педагогів-класиків: А. Дістервега, Я. Коменського, Г. Сковороди, В. Сухомлинського. Крім того, слід зазначити, що феномен творчості привертав увагу таких зарубіжних учених, як Дж. Гілфорд, С. Медник, В. Сміт, К. Тейлор, Е. Торенс, Х. Трік, М. Уолах, Д. Халперн та інші.

Вивченню сутності творчості присвячено ряд наукових праць вітчизняних і зарубіжних філософів, психологів, педагогів, методистів. У своїй роботі М. Бердяєв виокремлює три елементи творчості: елемент хисту, талант і пов'язане з ним призначення; елемент свободи – можливість створення нового, неіснуючого; елемент уже створеного світу, в якому відбувається творчий акт і в якому людина знаходить матеріал для творчості [3, с. 122–124].

У багатьох дослідженнях творчості стверджується, що творчий потенціал притаманний кожній особистості, але у різній кількості й якості, проблема полягає тільки у з'ясуванні механізмів його розкриття. Механізми творчої діяльності розглядалися у працях В.В. Давидова, І.О. Зимньої, Н.В. Кузьміна, О.М. Матюшкіна, Я.О. Пономарьова.

Як свідчить аналіз наукової літератури, у сучасних дослідженнях такі вчені, як К. Тейлор, О. Тихоміров, активно дотримуються тієї точки зору, що творчість – це створення нового продукту або результат творчого мислення, але деякі дослідники (А. Брушлінський,

В. Моляко, П. Якобсон) наголошують, що при цьому домінує творчий процес створення нового [11]. У словнику-довіднику з психолінгвістики творчість визначається як процес виникнення особистісної чутливості до проблем у зв'язку з відсутністю знань, пошуку їх рішень, формування пропозицій та висунення гіпотез [4].

Сучасний педагогічний університет має не лише підготувати конкурентноспроможного професіонала, а й сформувати особистість, здатну вчитися впродовж життя, творчо підходити до розв'язання педагогічних проблем. Особистість – це ознака свідомого індивіда, який займає певну позицію у суспільстві та виконує певні соціальні ролі. М.Ф. Бабій виділяє такі основні властивості творчої особистості: сміливість думки, схильність до ризику; фантазія, уявлення і увага; проблемне бачення; вміння долати інерцію мислення; здатність виявляти суперечності; вміння переносити знання та досвід у нові ситуації; незалежність; альтернативність; гнучкість мислення; здатність до самоуправління [1, с. 20].

Інтерес до творчої професійної діяльності особистості значно зріс у зв'язку з тим, що особливої гостроти набула проблема гуманізації освіти. Гуманізацію вищої педагогічної освіти розглядаємо з позицій взаємостосунків, тобто готовності педагога зробити студента добровільним і зацікавленим однодумцем, активним учасником (суб'єктом) навчально-виховного процесу. Не втрачає цінності твердження, що основою гуманізації освітнього процесу залишається духовна єдність викладача й студента (Ш. Амонашвілі, В. Сухомлинський, С. Френе та ін.).

Гуманістична парадигма університетської освіти передбачає пізнання особистістю під час навчання не лише законів та природи суспільства, але й самого себе. Вона повинна бути орієнтована на захист прав і свобод студентів; надання їм максимуму можливостей щодо самостійності й індивідуального розвитку, що сприятиме активізації їхньої пізнавальної діяльності, яка буде перетворена на особистісно значущу. Гуманістичні цінності освіти зумовили появу особистісно орієнтованої моделі навчання, сутнісними ознаками якої є навчання й виховання особистості на засадах індивідуалізації, створення умов для саморозвитку та самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей.

2. Студентоцентризм як виклик сьогодення

Сучасна підготовка майбутнього вчителя початкової школи спирається на принципи студентоцентризму, гуманізації освітнього процесу, здійснення орієнтації на розвиток особистості, що є неможливим без дотримання таких принципів: принципу безперервного розвитку особистості; принципу культурологічного підходу до вибору змісту освіти (чим різноманітніша й продуктивніша діяльність особистості, тим ефективніше відбувається засвоєння нею загальнолюдської та професійної культури); принципу єдності реалізації діяльнісного та особистісного підходу до освіти; принципу полісуб'єктного (діалогічного) підходу до освітнього процесу; принципу індивідуально-творчого підходу (саморозвиток особистості залежить від того, наскільки навчально-виховний процес спрямовано на індивідуалізацію та розвиток її творчої активності); принципу професійно-етичної відповідальності педагога. Така система принципів, на нашу думку, є суттєвим внеском у розробку теоретичних основ сучасної стратегії педагогічної освіти.

Нині педагогічний університет, за визначенням Л. Кондрашової, – це освітнє середовище, у центрі якого знаходиться майбутній педагог, здатний якнайкраще розкрити власні задатки й здібності за допомогою різноманітних засобів реалізації траєкторії індивідуального розвитку. Орієнтація педагогічного процесу на особистість студента, формування його як професіонала й творчої особистості потребує оновлення змісту підготовки майбутнього вчителя у таких напрямках: засвоєння методології наукового пізнання педагогічної дійсності; удосконалення громадянських якостей, етичних норм особистості майбутнього вчителя; осмислення професійних цінностей і завдань університетської освіти; єдність змістової та процесуальної складових професійної підготовки: систематизація педагогічного знання, знайомство з досягненнями педагогічної науки та опанування способами їх використання у практичній діяльності; формування педагогічного мислення та нового бачення педагогічних завдань; гармонізація інтелектуального й емоційного аспектів змісту професійної підготовки як основи розвивального навчання та формування у майбутніх учителів початкової школи творчих здібностей та емоційної культури; формування педагогічних компетентностей та комунікативної культури майбутніх учителів [9, с. 51–52].

Гуманізації університетської освіти в умовах сьогодення сприятиме активне використання особистісно орієнтованої моделі професійної підготовки майбутнього вчителя, у ході якої здійснюється фундаментальна теоретична підготовка та самореалізація особистості, забезпечуються умови для багатоаспектної варіативної співпраці викладача й студентів, де чітко окреслено роль кожного студента у процесі засвоєння знань та досвіду педагогічної діяльності. Формування творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи потребує інтенсивної інтелектуальної діяльності та розвитку професійно-особистісних якостей.

Щоб професійна підготовка майбутніх учителів до творчої діяльності була успішною, необхідно: сформувати у них потребу постійного й систематичного підвищення власного професійного та індивідуального розвитку; навчити вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію; зробити їх активними суб'єктами навчального процесу; забезпечити свободу вибору дій та способів розв'язання навчальних завдань; сформувати відповідальність за результати навчання та власні навчальні досягнення; активно залучати до структурування змісту навчального процесу, вибору форм, методів, засобів його організації.

Для майбутнього педагога чи не найважливішою є вимога постійного особистісного й професійного зростання. Адже на нього покладається завдання донесення до широкого загалу новітніх досягнень у культурі, науці і техніці, найкращих моральних норм та ідеалів з метою забезпечення прогресивного розвитку кожного вихованця, актуалізації його творчих потенційних сил зростання та розвитку. Задля цього майбутній учитель початкової школи повинен сам досягти високого культурного й професійного рівня, що стає можливим лише завдяки невтомній праці над собою.

Змістом (завданнями) професійного становлення майбутнього вчителя початкової школи, на нашу думку, повинні бути всі професійно значущі особистісні якості, що охоплюють як його світогляд, так і фізичне здоров'я. Тому можна виділити три групи вимог, які висуваються до педагога.

Першу, найбільш важливу *групу вимог* складають вимоги до вчителя як представника суспільства, держави та виконавця найважливішого соціального замовлення: він формує особистості не інакше як

своєю особистістю. Тому майбутній учитель початкової школи сам повинен бути духовно багатим, вихованим, мати морально-етичні цінності, педагогічні якості, а також стійкі професійні інтереси та потреби, переконання і мотиви поведінки, чітке уявлення про педагогічний ідеал, професійну етику.

Друга група вимог до особистості педагога стосується його індивідуального досвіду – професійної підготовленості (що передбачає глибокі знання не тільки фахових дисциплін, але й знання психології, історії, теорії педагогіки, технології педагогічного процесу) і загального розвитку. При цьому якісна характеристика професійної підготовленості майбутнього вчителя початкової школи залежить не від кількості засвоєних ним знань і вмінь, а від розвиненості у нього емоційно-мотиваційної сфери, процесів педагогічного творчого мислення, від сформованості педагогічно вагомих вольових звичок, тобто від рівня загального психічного розвитку до сформованості педагогічної техніки.

Третя група вимог до особистості майбутнього вчителя початкової школи обумовлена проблемами розвитку психічних процесів, а саме розвитку педагогічного мислення – здатності до педагогічного аналізу, синтезу, наявності критичності, самостійності, широти, гнучкості, активності, швидкості, а також розвитку спостережливості, пам'яті, творчої уяви. Особливого значення в умовах Нової української школи набувають його емоційно-вольові якості, оскільки специфікою професійної діяльності є керівництво активністю та діяльністю молодших школярів, цілеспрямований вплив на їхню психіку. Незважаючи на різноманітність типів нервової системи, темпераментів, характерів і здібностей, майбутні вчителі початкової школи мають вирізнятися високим рівнем емоційної культури, емпатією (емоційною чуттєвістю до особистості вихованця), володіти сильною волею. Емоційно-вольова сфера кожного педагога індивідуально різноманітна, а емоції та воля безпосередні. Вони виникають у конкретних ситуаціях і залежать від багатьох факторів.

Звертаємо увагу на те, що під час професійного навчання майбутні вчителі початкової школи стикаються з певними проблемами: більшість із них (78,3%) чітко не усвідомлюють мету навчальної діяльності й власну особистісну значущість, хоча розуміють нові обов'язки.

Окремі студенти відчувають певний дискомфорт у формуванні особистісних стосунків з однокурсниками та викладачами, які вибудовуються не на основі емоційних контактів, а на основі дотримання кожним студентом відповідних соціальних норм, правил, обов'язків. Надзвичайно важливим на цьому етапі є уважне ставлення педагогів до емоційної сфери студентів [2, с. 276].

Принцип емоційності навчання базується на засадах розвитку й активної діяльності особистості. Емоції – це особливий вид психічних процесів, пов'язаних з інстинктами, потребами й мотивами, що знаходять своє відображення у формі безпосередніх переживань (задоволення, радість, страх та ін.) та впливають на життєдіяльність людини. Саме емоції, як стверджують спостереження, суттєво впливають на результативність діяльності.

Позитивні емоції (відчуття впевненості у власних силах, успіх у подоланні труднощів, задоволення від досягнення поставленої мети та ін.) виконують роль внутрішньої спонукальної сили у пізнавальному процесі, виступають як регулятор спілкування, пізнання та фізичного стану особистості. Негативні емоції (непевненість у власних силах, страх, ненависть, заздрість, агресія, тощо) стримують інтелектуальний розвиток майбутнього вчителя початкової школи, його особистісне та професійне становлення.

Багаточисленні наукові дослідження доводять, що психологічний комфорт суттєво впливає на емоційний і фізичний стан кожного студента і колективу в цілому. Емоційні стани у колективі виконують важливі функції: об'єднують його членів, допомагають налагодити особистісні контакти, забезпечують пізнавальну активність та індивідуальну творчу самореалізацію. Позитивний психологічний клімат в освітньому процесі педагогічного університету – це основа духовного комфорту (рівноваги, спокою, захищеності) кожного студента. За таких умов майбутні вчителі початкової школи підвищують інтелектуальну активність, у них з'являється впевненість у своїх індивідуальних можливостях та бажання до творчої співпраці з іншими.

Наші спостереження свідчать, що психологічний комфорт залежить від багатьох чинників, зокрема: *сприятливої психоемоційної атмосфери* на кожному занятті (позитивний настрій покращує психологічний стан студентів, зменшує вірогідність виникнення стресів та депресій, що у

подальшому можуть негативно вплинути на рівень фахової підготовки); *педагогічної підтримки*, забезпечення можливості кожному студенту мати стабільні результати у різних видах діяльності.

Про стан емоційного комфорту, захищеності свідчить рівень сприймання студентом власного успіху, своєї значущості для інших. Все це є основою особистісного творчого зростання майбутнього вчителя початкових класів, його інтелектуального розвитку, психічного здоров'я, активізації саморозвитку, підтримки високої самооцінки. Учитель Нової української школи повинен мати високий рівень емоційної культури, вміти керувати власними емоціями, бути гнучким під час розв'язання різних педагогічних проблем. Практика університетської підготовки дозволяє стверджувати, що невміння викладача й студентів виражати власні емоції, керувати ними негативно впливають на успішність освітнього процесу, викликають напругу у стосунках, створюють емоційний дискомфорт.

3. Інтеграція як засіб становлення творчої особистості вчителя

Розвиток сучасної освіти в умовах глобалізації, інформатизації, інтеграції неможливий без використання різноманітних інновацій, перегляду принципових позицій стосовно того, чому і як навчати сучасного спеціаліста. Дисциплінарна організація знань, що відповідала певному історичному етапові, нині поступається місцем новій, інтегрованої формі. Такий розвиток науки передбачав ще В.Вернадський: «Справа в тому, – зазначав він, – що збільшення наукових знань у ХХ столітті швидко прибирає межі між окремими науками. Освіта дедалі більше спеціалізується не за науками, а за проблемами. Це дає змогу, з одного боку, надзвичайно глибоко вивчати явище, а з іншого – охоплювати його з різних точок зору» [5].

Тенденція уваги до проблеми інтеграції розширилася і поглибилася у дослідженнях українських учених І. Беха, Л. Варзацької, М. Вашуленка, І. Волкової, М. Іванчук, О. Ростовського, О. Савченко, Н. Світловської та ін. Увага провідних дидактів і методистів до проблеми інтеграції пояснюється тим, що це об'єднання спрямоване на посилення інформаційного змісту та емоційне збагачення сприймання, мислення та почуттів учнів завдяки залученню додаткового цікавого матеріалу, що дає можливість з різних боків пізнати явище, поняття, досягти цілісності знань учнів.

Інтеграція навчальних предметів – це вимога часу, це творчість, самобутність, мистецтво педагога. Інтегрований урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативність учнів. Такий урок дає можливість спрямовувати дітей до усвідомленої й емоційно пережитої потреби міркувати та висловлювати свої думки. У зв'язку з цим підготовка майбутнього вчителя нової української школи має бути спрямована на формування навичок практичного здійснення інтегрованого навчання молодших школярів.

Інтегровані уроки дають учневі досить широке й яскраве уявлення про світ, в якому він живе, про взаємозв'язок явищ і предметів, про взаємодопомогу, про існування різноманітного світу матеріальної та художньої культури. Основний акцент припадає не стільки на засвоєння певних знань, скільки на розвиток образного мислення. Інтегровані уроки також передбачають обов'язковий розвиток творчої активності учнів. Це дозволяє використовувати зміст усіх навчальних предметів, залучати відомості з різних галузей науки, культури, мистецтва, звертаючись до явищ і подій навколишнього життя.

Молодший шкільний вік є сприятливим для творчого розвитку дітей, їхніх творчих здібностей. Саме у цей період активно розвиваються уява, здатність фантазувати, творчо мислити, помітно проявляється допитливість, формується вміння спостерігати, порівнювати, критично оцінювати діяльність. На думку А.М. Король та І.М. Власенко, зовнішніми проявами творчого розвитку в дитинстві є більш швидкий розвиток мислення і мовлення; рання захопленість (музикою, малюванням, читанням, математикою); допитливість; дослідницька активність [10].

Для розвитку творчого мислення та творчої уяви учнів необхідно розвивати вміння класифікувати об'єкти, ситуації, явища за різними характеристиками; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; бачити взаємозв'язки та виявляти нові зв'язки між системами; розглядати систему в розвитку; робити припущення, прогнозувати; виділяти протилежні якості об'єкта; виявляти та формулювати протиріччя; використовувати різні системи орієнтації в уявному просторі.

Розвивати творчі здібності можна лише орієнтуючись на індивідуально-психологічні особливості учнів та психологічну готовність педагога до реалізації методів роботи з дітьми молодшого шкільного

віку. Вибір методів творчої роботи залежить від віку учнів, їхнього розвитку, інтересів, характеру. Одні тільки здібності не можуть привести до значних досягнень. Перш за все, здібності тісно пов'язані з позитивним ставленням до відповідної діяльності, інтересом до неї, схильністю займатися нею. У такій ситуації надзвичайно цінними й продуктивними видаються спільні пошуки педагогічної науки й практики щодо розробки інтегрованих курсів і уроків. Інтегровані уроки більш різноманітні, пов'язані з чисельними асоціаціями, наповнені різними емоціями, що надзвичайно важливо у роботі зі школярами.

Важливим напрямком методичного оновлення уроків, як зазначає О. Савченко, є проведення їх на основі інтеграції змісту, відібраного з кількох предметів і об'єданого навколо однієї теми [15, с. 87].

Ідея інтеграції знань є надзвичайно популярною в освіті. Її освоєння, як показує практика зарубіжних країн (Угорщина, Фінляндія, Німеччина) та теорія вітчизняної педагогіки, дає можливість формувати в учнів якісно нові знання, що характеризуються вищим рівнем мислення, динамічністю застосування у нових ситуаціях, підвищенням їх дієвості й систематичності. Таким чином, інтегрування є якісно відмінним способом структурування, презентації та засвоєння програмового змісту, що уможливорює системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках.

Велика увага приділяється інтеграції знань у початковій школі, оскільки, на думку вітчизняних учених, для цього існують об'єктивні причини й передумови. Однією з причин є необхідність усунути перевантаження дітей, скоротити кількість навчальних годин протягом тижня, вилучити їх для предметів розвивально-виховного циклу.

Об'єктивною передумовою інтеграції знань у початковій школі є те, що інтегрований курс може вести сам учитель початкових класів, оскільки йому не доводиться навчати дітей цих предметів за традиційного відокремлення.

На нашу думку, методичними підставами об'єднання предметів у початковій школі є: опора на знання з багатьох предметів; взаємозв'язок у змісті окремих дисциплін; спорідненість деяких предметів; пригаманність загальних рис для низки предметів.

Безумовно, говорити сьогодні про повну інтеграцію всіх предметів у контексті початкової освіти поки що рано, оскільки для цього необ-

хідні спеціальні дослідження, в яких мають взяти участь і дидакти, і психологи, і методисти. Особливо продуктивно можна буде застосувати такі інтегровані курси у системі диференційованого навчання, у класах з підвищеним рівнем і темпом засвоєння програм.

У концепціях розвитку національної школи інтеграція змісту освіти розглядається як важлива умова повноцінної реалізації усіх її функцій, на основі інтеграції усіх її навчальних курсів уже створені окремі програми [7]. Одним із напрямів методичного збагачення уроків є проведення їх на основі інтеграції змісту, відібраного з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї теми. Це об'єднання має на меті інформаційне й емоційне збагачення сприймання, мислення та почуттів учнів завдяки залученню цікавого матеріалу, що дає змогу з різних сторін пізнати якесь явище, поняття, досягти цілісності знань.

Логічно, що цю інтеграцію навчання сьогодні намагаються здійснити, передусім, на його першому етапі у початковій школі. З огляду на це у педагогічній літературі наводяться як переваги, так і недоліки подібних експериментів.

Так, зокрема, Т. Капканець позитивним фактором інтеграції у початковій школі вважає відносну готовність учителя, який веде більшість навчальних предметів, а також наявність великих потенційних можливостей розвитку інтелекту дитини [8, с. 29]. Негативними ж факторами для інтеграції у початковій школі, як зазначається у публікаціях останнього часу, є необхідність формування надзвичайно важливих навичок читання, письма та лічби; складність викладання інтегрованих курсів так, щоб дітям цієї вікової категорії було цікаво й зрозуміло.

Як свідчать компаративні дослідження, підходів до трансляції учням початкових шкіл мистецьких знань існує кілька. У Франції, Ірландії, Іспанії, Нідерландах до мистецького блоку включають дисципліни пластичного мистецтва (малювання, живопис, ручну працю), музику та драму. У Німеччині формують у дітей також і навички танцю. В інших країнах, таких, наприклад, як Швеція, викладають музику та ручну працю, а у Сполученому королівстві учні у мистецькому блоці вивчають мистецтво, дизайн, музику і танець (як складову фізкультури). Об'єднує усі вищезгадані країни практико-орієнтований, інтегрований підхід до реалізації викладання мистецької складової [17, с. 27].

Сучасна методика пропонує як варіант інтегрування доміантних змістових ліній – музичної та образотворчої, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл на основі естетико-світоглядної орієнтації. Спільними для всіх видів мистецтва є відображення у художніх образах закономірностей людського буття, що зумовлює єдину тематичну структуру програми «Мистецтво», логіку об'єднання навчального матеріалу в цілісні тематичні блоки. Розумінню специфіки художньо-образної мови кожного з видів мистецтва сприяє інтеграція елементів змісту на основі єдності універсальних художньо-естетичних понять («ритм», «контраст», «симетрія», «форма», «композиція», «динаміка» тощо). Особливості спільних тем, споріднених художньо-мистецьких аспектів змісту зумовлюють процес застосування. Такий погляд на розвиток мистецького сприймання як «фундаменту мистецької творчості» досить неоднозначний. Багато зарубіжних психологів і педагогів вважають, що головна задача – створити умови для розвитку сприймання. Разом з тим вітчизняна практика виходить з положення, що процес розвитку сприймання необхідно спеціально організовувати, адже процес сприймання творів може відбуватися свідомо та несвідомо, може завершуватися після осмислення твору, а може продовжуватися деякий час, переривається та бути неперервним [11].

Діяльність слухача, глядача завжди направлена на засвоєння змісту художнього твору, що передбачає формування уявлення про сам твір, про оточуючий світ і слухача, глядача у ньому, про автора, виконавця.

На першому етапі формуються уявлення, обумовлені тільки сприйманням даного твору. Це уявлення про твір, його будову, багатобарвність, а також переживання, викликані сприйманням твору. Ці естетичні, світоглядні й асоціативні уявлення – результат порівняння почутого, пережитого й усвідомленого з уже відомим через життєвий досвід. Особливість даних уявлень полягає в тому, що вони відображають особистісний світ слухача, глядача, його естетичні уявлення та переживання, його естетичні оцінки, світоглядні уявлення, асоціації. Повнота та глибина вищезазначених уявлень буде різною через соціально-психологічну різницю між людьми, різний об'єм знань, необхідних для усвідомлення вихідних уявлень.

Другий етап процесу сприйняття передбачає інтерпретацію, осмислення вихідних змістовних уявлень і переживань, які можуть бути обу-

мовлені лише смаками, потребами, позицією автора тощо. При цьому методику викладання цікавлять такі питання: як слухач, глядач у деталях і в цілому сприймає твір, як твір розвивається у вигляді специфічного процесу, які психологічні умови забезпечують художньо-естетичне переживання, розуміння, оцінку, адекватність сприйняття задуму твору.

Саме у сприйманні, особливо в його розвиненій формі проявляється творчість глядача, слухача, адже сприймання – поняття історичне, соціальне, вікове. Воно обумовлене системою детермінант: твором, загальним історичним, життєвим, жанрово-комунікативним контекстом, зовнішніми та внутрішніми умовами сприймання. Воно обумовлене також віком і статтю. На сприймання впливають стиль твору та жанр.

Сприймання Г.П. Овсянкіною розглядається як активна творча діяльність, оскільки під час слухання, споглядання відбувається постійний слуховий, зоровий контроль, процес впізнавання. При цьому дослідниця зауважує, що мистецьке сприймання відрізняється яскравою емоційністю й образністю. Воно торкається різних аспектів емоційної сфери. Під час мистецького сприймання відбуваються такі логічні операції, як осмислення, порівняння, з якими, у свою чергу, пов'язані осмисленість та асоціативність [13].

Формування повноцінного мистецького сприймання свідчить про складний взаємопов'язаний процес: по-перше, про інтелектуальний поступ людини, по-друге, про вдосконалення її основних мистецьких здібностей.

Якщо проаналізувати педагогічний процес у контексті формування творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів, то можна виокремити у ньому два напрямки: перший пов'язаний з процесом підготовки педагога до творчості, а другий – творчість під час безпосередньої взаємодії студентів з творами мистецтва. При цьому спілкування з творами мистецтва можна розглядати як компонент педагогічної творчості, а творчість у спілкуванні викладача і студента – як необхідна умова продуктивної педагогічної діяльності.

Багато дослідників звертає увагу на те, що у викладанні педагог спирається на здатність студентів до запам'ятовування, а не на евристичне мислення, імпровізацію тощо. На думку багатьох науковців, є необхідність у створенні умов, які сприяють проявам творчої активності, створенні творчого мікроклімату, проблемно-пошукової атмосфери, необхідної для формування позитивних мотивів креативної діяльності.

Мистецька освіта спирається на комплекс методів загальної та спеціальної педагогіки, направлених на розвиток здібностей, мистецького сприймання, при цьому провідну роль відіграє мотивація та зацікавленість. Найбільш дієвим у методиці є метод емоційного впливу, пов'язаний з образним та яскравим мовленням педагога, його здатністю приваблювати словом; він направлений на емоційну сферу, образне мислення. Сформований інтерес викликає ефект подиву, розвиває пам'ять, фантазію, мислення. Ситуація успіху концентрує волю, дієвість, актуалізує попередній досвід. Створена на заняттях ігрова ситуація сприяє активності, фантазуванню, переключенню уваги, тощо. Ціла група методів і прийомів має інтелектуальне значення: проблемно-пошукова ситуація концентрує увагу, волю, образне та логічне мислення, уяву; дискусія сприяє розвитку логічного мислення, мовлення, пам'яті. Метод стимулювання діяльності створює емоційно-насичену атмосферу, сприяє прояву індивідуальності, виховує художні потреби, творчі навички та прийоми. Важливою властивістю цього методу є стимулювання репродуктивного та творчого потенціалу.

У багатьох дослідженнях творчості стверджується, що творчий потенціал притаманний кожній особистості, але у різній кількості та якості, проблема полягає тільки у з'ясуванні механізмів його розкриття.

Враховуючи специфіку розвитку творчої особистості у мистецько-творчій діяльності необхідно враховувати таку закономірність: на кожній наступній віковій сходинці спостерігається збільшення зони свідомості та зменшення зони чуттєвості – від мінімуму “подобається-не подобається”, до максимуму – втілення досконалого. На рівні сформованих естетичних поглядів свідомо відбувається відбір критеріїв для суджень, естетичні емоції присутні також, але вони вторинного походження. Естетичні емоції набувають інтелектуального характеру та виникають не тільки від впливу естетичного об'єкту, а й від багатогранності особистості суб'єкта, який здатний оцінити художній твір.

Естетичні потреби й інтереси до художньої творчості, з одного боку, є елементом свідомості, а з іншого – естетичної діяльності, створюючи механізми її забезпечення, мотиви творчої активності особистості. У контексті психологічних досліджень Л.С. Виготського базовим соціально-психологічним фактором розвитку таких процесів, як оцінка, уявлення, художньо-творче мислення, є усвідомлена та керо-

вана система цінностей: ідеали, еталони, норми, моделі тих чи інших типів естетичних дій [6].

Таким чином, перспектива щодо формування творчої особистості майбутнього вчителя розкривається через активізацію естетичної свідомості особистості. Основою усіх елементів естетичної свідомості як фундаменту успішної художньо-творчої діяльності є розвинене почуття гармонії, яке формується у процесі засвоєння накопичених естетичних цінностей та пізнання. Почуття гармонії – сенсорно-інтелектуальна, перцептивно-оцінна здатність, яка допомагає людині орієнтуватися у предметному та соціально-психологічному світі своєї епохи, орієнтуючись на почуття міри, відповідності як узагальненої якості.

У молодших школярів процес пізнання в атмосфері творчої діяльності набуває розвивального характеру. Дитяча творчість на уроках представляє собою пізнавально-пошукову практику: учні відкривають для себе щось нове, раніше невідоме їм. Отож у процесі підготовки до творчості можна прослідкувати три взаємопов'язані напрямки: збагачення життєвих і мистецьких вражень, можливість познайомитися зі способами творчих дій, оволодіння способами творчих дій. Для цього на першому етапі доцільно передбачити актуалізацію знань казок, віршів, народних звичаїв і традицій, використання ребусів, кросвордів як основи для ігрової діяльності. На наступному етапі варто пропонувати нескладні завдання, вправи, під час яких молодші школярі оволодівають способами відповідних дій. Третій напрямок передбачає опанування способами творчих дій, які спочатку показує сам учитель.

Творчі завдання вчителі складають з урахуванням усіх видів діяльності на уроці: вільне оперування слуховими, зоровими уявленнями, отримання початкової інформації про форму, розвиток умінь застосовувати знання у нових ситуаціях, чітке уявлення про емоційно-образну сторону виразності у мистецтві.

Як зазначає О.Я. Ростовський, окремі дослідники, зокрема Б.Л. Яворський та його учні, вважали, що процес формування творчості учнів повинен проходити у п'ять етапів: накопичення вражень, відображення творчості у зорових, сенсорно-моторних і вербальних проявах; кінестетичне, вербальне, музичне імпровізування; створення оригінальних композицій [14]. Для цього в роботі з формування творчої особистості необхідно використовувати репродуктивні та творчі

завдання. На початковому етапі варто застосовувати метод виконання завдань за запропонованим зразком. На наступному етапі необхідно використовувати творчі форми роботи, проявляти ініціативу, самостійність. Під час занять доцільно також практикувати метод колективного пошуку відповідей, складання діалогів, полілогів про емоційний зміст музики, візуального мистецтва та необхідні засоби його втілення.

Самостійне творче мислення включає в себе два аспекти: один пов'язаний з конкретним результатом відповідної діяльності, а інший – зі способами її втілення. На заняттях особливу увагу слід звертати на способи створення мистецького твору: застосовувати вміння порівнювати, зіставляти, аналізувати як емоційний зміст, так і його інтерпретацію. Критерієм розвинутого самостійного мислення є здатність до своєї неупередженої, достатньо незалежної оцінки різноманітних художніх явищ, уміння критично ставитися до власної діяльності.

Під час формування творчої особистості необхідно спрямовувати свою роботу на накопичення естетичного досвіду, художніх знань та емоційних переживань. На цьому етапі важливо навчити слухати, бачити, спостерігати, розуміти художні твори, виокремлювати у них головне, зіставляти, порівнювати, співпереживати. Можна стверджувати, що репродуктивна та творча діяльність перебуває у постійній взаємодії: необхідно ознайомитися з біографією композитора, художника, знайти інформацію про історію створення твору, проаналізувати його «мову», виразити своє ставлення до твору, відобразити це у малюнках, художніх текстах, грі на дитячих музичних інструментах, тощо, провести паралель з іншими видами мистецтва.

Також, творчі завдання повинні бути спрямовані на розвиток здатності до перекладу мови одного виду мистецтва на мову іншого, вміння передати своє ставлення, почуття, знання про види мистецтва, формулювати оцінні судження. Отримані знання, уміння, навички повинні застосовуватися у нових ситуаціях, оригінальних способах втілення.

Отже, у початкових класах зміст навчального матеріалу предметів художньо-естетичного циклу оптимально відповідає віковим особливостям сприйняття і засвоєння теоретичних знань, формування та розвитку художніх умінь і навичок і сприяє формуванню творчої особистості. Основними видами діяльності на уроках є сприймання, аналіз, обговорення творів мистецтва та практична навчально-творча

діяльність учнів. Всі види діяльності мають сприяти формуванню особистісно-ціннісному ставленню до дійсності, розвитку художньо-образного мислення, загальних і спеціальних здібностей, формуванню творчого потенціалу. Для цього на уроках необхідно використовувати ігрові технології: драматизацію, інсценізацію, театралізацію, хореографічні картинки; загадки, ребуси, лото, вікторини, конкурси, віртуальні подорожі тощо.

Специфікою інтегрованого курсу «Мистецтво» є поліцентрична інтеграція знань, яка передбачає виокремлення двох домінуючих змістових ліній – «Музичне мистецтво» та «Візуальне (образотворче) мистецтво», які поєднуються тематично в єдиний цикл, до змісту якого входять елементи синтетичних мистецтв (театр, кіно та ін.). Інтегрований курс «Мистецтво» спрямований на забезпечення розуміння учнями відмінних і споріднених рис у відображенні навколишнього світу засобами образних мов різних видів мистецтва, усвідомлення взаємозв'язків між ними, вміння застосовувати набуті знання і вміння у практичній художньо-творчій діяльності. Тому методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» передбачає пошук різноманітних зв'язків, аналогій, паралелей між видами мистецтв.

Таким чином, інтегроване навчання – актуальна комплексна проблема навчання і наукова проблема освіти. Її розв'язання дасть можливість піднести якість навчання, розвивати обдарованість і нахили учнів. Впровадження інтеграції як принципу побудови навчального процесу в початковій школі базується на цілісності сприйнятті світу дитиною молодшого шкільного віку та специфічній ролі вчителя початкової школи.

Застосовуючи у навчально-виховному процесі інтеграцію наукових знань, можна досягти таких результатів: знання учнів набувають системності; уміння стають узагальнювальними, сприяючи комплексному застосуванню знань, їхньому синтезу, перенесенню ідей та методів з однієї галузі науки до іншої, що, по суті, покладено в основу творчого підходу до наукової діяльності людини в сучасних умовах; посилюється увага щодо направленості пізнавальних інтересів учнів; більш ефективно формуються переконання, досягається всебічний розвиток особистості; інтегровані уроки сприяють інтенсифікації, оптимізації навчальної і педагогічної діяльності.

Практика застосування інтегрованих занять показала плідність інтеграції, виявила перспективи подальшого розвитку й удосконалення такого підходу до навчання. Застосування інтеграційних форм навчання сприяє налагоджуванню взаєморозуміння і поліпшенню співпраці вчителів та учнів у процесі навчання, дає можливість ширше використати потенційні можливості змісту навчального матеріалу та розвинути здібності учнів.

6. Висновки

Отже, формування високопрофесійної творчої особистості майбутнього вчителя Нової української школи у системі університетської освіти – це виклик часу, спрямований на підготовку педагогічних кадрів нової формації. Потреба суспільства у творчих педагогах, здатних орієнтуватися не лише на знаннєву парадигму освіти, але й на підготовку креативної особистості, яка має високий рівень готовності до інноваційної діяльності, обумовлює необхідність пошуків теоретичного обґрунтування та практичного розв’язання проблеми модернізації навчально-виховного процесу педагогічних університетів.

Список літератури:

1. Бабій М.Ф. Розвиток та прояви творчості у сучасній школі / М.Ф. Бабій // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – № 11. – С. 20–26.
2. Белоконная Н.И. Эмоциональный фактор в реализации задач педагогики успешности в школьной практике / Н.И. Белоконная // Педагогика успешности: практико-ориентированный аспект: коллективная монография под ред. д.п.н., проф. Л. Кондрашовой и д.п.н., проф. А. Клим-Климашевской. – Черкассы – Седльце: ЧНУ имени Богдана Хмельницкого, 2015. – Глава 7. – С. 260–284.
3. Бердяев Н.А. Философия творчества культуры и искусства: В 2 т. / Н.А. Бердяев. – М.: Искусство, 1994. – Т. 1. – С. 122–124.
4. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 520 с.
5. Вернадский В.И. О науке / В.И. Вернадский. – Дубна: Изд. центр «Феникс», 1997. – 376 с.
6. Выготский Л.С. Психология искусства / Лев Семенович Выготский. – СПб.: Питер, 2000. – 416 с.
7. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 та 3-4 класи. – К.: Видавництво «Світоч», 2019. – 336 с.
8. Капканець Т.С. Проблема розвитку креативної інноваційної особистості учня / Т.С. Капканець // Теорія і практика проектування авторських педаго-

гічних систем: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції 26-27 квітня 2012 року. – 2012. – С. 408–412.

9. Кондрашова Л. В. Педагогика высшей школы: проблемы, поиски, решения [монографич. очерк] / Лидия Валентиновна Кондрашова. – Кривой Рог-Черкассы: ЧНУ имени Богдана Хмельницкого, 2014. – 399 с.

10. Король А.М., Власенко І.М. Навчально-творча діяльність учнів у процесі вивчення предметів художньо-естетичного циклу: навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних закладів / А.М. Король, І.М. Власенко. – Кривий Ріг: СТ-ІРЕС, 2017. – 180 с.

11. Лисевич О.В. Формування мистецької культури майбутнього вчителя початкових класів як умова його творчого розвитку / О.В. Лисевич // Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень європейської дидактики вищої школи: тези наукових доповідей Міжнародної науково-методичної конференції 30-31 жовтня 2017 року. – 2017. – С. 447–450.

12. Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология: Учебное пособие / А.В. Морозов, Д.В. Чернилевский. – М.: Академический Проект, 2004. – 2-е изд., испр. и доп. – 560 с.

13. Овсянкина Г.П. Музыкальная психология: [Учеб. для факультетов музыки педагогических университетов, консерваторий и гуманитарных вузов] / Галина Петровна Овсянкина. – СПб.: Питер, 2007. – 240 с.

14. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник/ О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

15. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти / Олександра Яківна Савченко. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

16. Сухомлинський В. О. Вибрані твори у 5-ти т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1979. – Т. 2. – 670 с.

17. The Arts, Creativity and Cultural Education an International Perspective. December 2000 // INCA (International Review of Curriculum and Assessment Frameworks Internet Archive). London: INCA, QCA, infer, 2000. 58 p.

References:

1. Babij M.F. (2011). Rozvytok ta projavy tvorchosti u suchasnij shkoli [Development and display of creativity in the modern school]. *Praktychna psykholohija ta socialjna robota*, no. 11, pp. 20–26.

2. Belokonnaya N.I. (2015). Emotsional'nyy faktor v realizatsii zadach pedagogiki uspehnosti v shkol'noy praktike [The emotional factor in the implementation of the objectives of pedagogy of success in school practice]. *Pedagogika uspehnosti: praktiko-orientirovanny aspekt* [Pedagogy of success: practice-oriented aspect]. Cherkassy – Sedl'tse: ChNU imeni Bogdana Khmel'nitskogo, pp. 260–284.

3. Berdyaev N.A. (1994). *Filosofiya tvorchestva kul'tury i iskusstva* [Philosophy of Creative Culture and Art]. Moscow: Iskusstvo. (in Russian)

4. Burlachuk L.F., Morozov S.M. (2004). *Slovar'-spravochnik po psikhodiagnostike* [Dictionary of Psychodiagnostics]. Saint-Petersburg: Piter. (in Russian)

5. Vernadskiy V.I. (1997). *O nauke* [About science]. Dubna: Feniks. (in Russian)
6. Vygotskiy L.S. (2000). *Psikhologiya iskusstva* [Psychology of art]. Saint Petersburg: Piter. (in Russian)
7. Vydavnytstvo Svitoch (2019). *Derzhavnyy standart pochatkovoji osvity. Typovi osvityni prohramy dlja zakl. zaghaljnoji serednjoji osvity: 1-2 ta 3-4 klasy* [State standard of primary education. Typical educational programs for lock general secondary education: 1-2 and 3-4 classes]. Kyiv: Svitoch. (in Ukrainian)
8. Kapkanecj T.S. (2012). Problema rozvytku kreatyvnoji innovacijnoji osoby-stosti uchnja [The problem of the development of the creative innovative personality of the student] Proceedings of the *Teorija i praktyka proektuvannja avtorsjkykh pedagoghichnykh system: vseukrajinsjka naukovo-praktyčna konferencija* (Ukrainian, Kryvyj Rih, April 26-27, 2012). Kryvyj Rih: KSPU, pp. 408–412.
9. Kondrashova L.V. (2014). *Pedagogika vysshhey shkoly: problemy, poiski, resheniya* [Pedagogy of higher education: problems, searches, solutions]. Krivoy Rog-Cherkassy: ChNU imeni Bogdana Khmel'nitskogo. (in Russian)
10. Korolj A.M., Vlasenko I.M. (2017). *Navchaljno-tvorcha dijalnistj uchniv u procesi vyvchennja predmetiv khudozhnjo-estetychnogho cyklu* [Educational and creative activity of students in the process of studying the subjects of artistic and aesthetic cycle]. Kryvyj Rih: ST-PRES. (in Ukrainian)
11. Lysevych O.V. (2017). Formuvannja mystecjkoloji kuljтуры majbutnjogho vchytelja pochatkovykh klasiv jak umova jogho tvorchojogho rozvytku [Formation of artistic culture of the future elementary school teacher as a condition of his creative development]. Proceedings of the *Novi koncepciji vykladannja u svitli innovacijnykh dosjaghenj jevropejskoloji dydaktyky vyshhoji shkoly: Mizhnarodna naukovo-metodyčna konferencija* (Ukrainian, Kyiv, October 30-31, 2017). Kyiv: KNPU, pp. 447–450.
12. Morozov A.V., Chernilevskiy D.V. (2004). *Kreativnaya pedagogika i psikhologiya: Uchebnoe posobie* [Creative pedagogy and psychology]. Moscow: Akademicheskij Proekt. (in Russian)
13. Ovsyankina G.P. (2007). *Muzykal'naya psikhologiya* [Musical psychology]. Saint-Petersburg: Piter. (in Russian)
14. Rostovskij O.Ja. (2011). *Teorija i metodyka muzychnoji osvity* [Theory and methodology of music education]. Ternopilj: Navchaljna knygha – Boghdan. (in Ukrainian)
15. Savchenko O.Ja. (2012). *Dydaktyka pochatkovoji osvity* [Didactics of primary education]. Kyiv: Ghramota. (in Ukrainian)
16. Sukhomlynskyj V.O. (1979). *Vybrani tvory u 5-ty t.* [Selected works in 5 volumes]. Kyiv: Rad. Shkola, T. 2. (in Ukrainian)
17. The Arts, Creativity and Cultural Education an International Perspective. December 2000 // INCA (International Review of Curriculum and Assessment Frameworks Internet Archive). London: INCA, QCA, infer, 2000.